

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 10 Sayı: 52 Volume: 10 Issue: 52
Ekim 2017 October 2017
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1878>

BİR SEVİNÇ GÜNÜ: BAYRAM VE HALÛK'UN BAYRAMI ŞİİRLERİNDE SOSYAL DÜŞÜNCE ÜZERİNE BİR MUKAYESE*

A COMPARISON ON SOCIAL THOUGHTS IN THE POEMS OF A HAPPINESS DAY: BAYRAM AND HALÛK'S BAYRAM

Mehmet Emin GÖNEN**

Öz

Bir şeyi mukayese etme ihtiyacı insan yaratılışına yerleştirilmiş önemli yetilerden biridir. İnsan her şeyi karşılaştırır ve o iki unsur arasındaki benzer ve farklılıkları tespit etmeye çalışır. Hayatın her alanında uygulanabilen bu karşılaştırma çabası, genelde sanat özelde de edebiyat alanında son yıllarda geçerli bir disiplin haline gelmiştir. Önce batı edebiyatında başlayan edebi metinler arasında karşılaştırmalı çalışma yöntemi son yıllarda Türk edebiyatında da görülmüş ve önemli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Dönemlerinin iki azametli şairi ve kendilerinden sonraki nesiller üzerinde de çok büyük tesir bırakan Mehmet Âkif ve Tevfik Fikret'in yazdıkları şiirlerinin konuları zaman zaman kesişmiştir. Bazı siyasi görüşlerinin farklı olması ve "Tarih-i Kadim" şiiri etrafında gelişen kavgayı istemeyerek de olsa yaşamaları, ortak kanı olarak onların sanki her konuda birbirlerinin tam tersi gibi düşündükleri şeklinde gösterilmelerine sebep olmuştur. Hâlbuki yine toplum için sosyal adalet için kalemlerini oynatan bu iki değerli şair, toplumun temel yaralarından biri olan fakirlik sosyal düşüncesi etrafında şiirler yazmışlardır. Bu şiirlerinde yine benzer düşünceleri paylaşmışlardır. Bu şiirlerden biri de "Bayram" ve Halûk'un Bayramı" adlı şiirleridir.

Bu çalışmada biri Servet-i Fünûn şiirinin ana direği, adeta varlık sebebi olan Fikret ile diğeri kendine özgü vücuda getirdiği bağımsız üslubuyla özgünlüğü temsil eden Âkif'in yazdıkları bayram şiirlerinde bayramın sevinci içinde göstermeye çalıştıkları fakirlik sosyal düşüncesini ele almaya çalıştık.

Bu iki şiiri içerik, üslup ve şekil bakımından karşılaştırmalı olarak inceleyecek aynı dönem ve şartların mensubu olan bu iki şairin aynı konuyu ele alış biçimindeki benzerlik ve farklılıkları göstermeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif, Tevfik Fikret, Şiir, Karşılaştırma, Bayram, Sosyal Düşünce.

Abstract

The need to compare something one is one of the important powers placed in human creation. Man compares everything and tries to identify similarities and differences between those two elements. This comparative effort, which can be applied in every field of life, has become a discipline which has been valid in recent years in the field of art in general and literature in particular. The method of comparative study among literary texts that first started in western literature has been seen in Turkish literature in recent years and important studies have begun to be made.

The topics of the poems written by Mehmet Âkif and Tevfik Fikret, two magnificent poets, who left a great influence on their period and their subsequent generations, have sometimes intersected. The fact that some political opinions are different and the fact that they participated unwillingly the fight that develops around the "Tarih-i Kadim" poem has led to their being shown as common thoughts as if they seemed to be exactly the opposite of each other. However, these two precious poets who moved their pens for social justice for society wrote poetry around poverty social thought, one of the main wounds of the society. In these poems, they shared similar thoughts. One of these poems is "Bayram" and "Halûk's Bayram".

In this work we tried to address the social poverty which is tried to be shown in the festivals in the poems written by Fikret who is the main pillar of the poetry of Servet-i Fünûn and almost the cause of existence and Âkif, who represents originality with his independent style. We will examine these two poems comparatively in terms of content, style and form and will try to show the similarities and differences in the way these two poets treat the same theme of these two poets belonging to the same age and conditions.

Keywords: Mehmet Âkif, Tevfik Fikret, Poetry, Comparison, Festival, Social Thought.

Giriş

Edebiyat tarihi boyunca aynı çağlarda yaşayan ve o devrin bütün sosyal, siyasi, edebi ve kültürel olaylarını birlikte idrak ederek paylaşan sanatçılar bu olaylar karşısında kendi mizaçlarının yönlendirmesine

* Bu makale 12-14 Mayıs 2017 tarihlerinde Atatürk Üniversitesi Sürekli Eğitim Uygulama Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Bilgi Şöleni'nde bildiri olarak sunulan metnin genişletilmiş ve düzeltilmiş halidir.

** Dr. Okutman, Dicle Üniversitesi, Türk Dili Bölüm Başkanlığı, megonen@gmail.com

ve sanat anlayışlarına göre bazen farklı bazen de benzer tavır ve tepkiler göstermişler ve eserlerini de bu yolda vücuda getirmişlerdir.

Türk Edebiyat tarihinde karşıt fikirlerin, farklı sanat anlayışlarının ve ideolojik kutuplaşmaların en yoğun şekilde hissedildiği yıllar ikinci meşrutiyetin ilanından sonraki yıllardır. "1908 Meşrutiyetinden sonra Türk cemiyeti bir karışıklığın, bir keşmekeşin içine düşer. Her siyasi ihtilâl hareketini takip eden zamanlarda olduğu gibi alabildiğine başıboş bir hürriyet havası esmeğe başlar... Meşrutiyetin ilânı ile başlayan ve birinci dünya harbi senelerine kadar devam eden bu birkaç senelik kısa devirde Türk fikir hayatı en kesif yıllarını yaşamıştır." (Okay, 1998: 61) Bu dönemin en önemli iki şahsiyeti olan Tefik Fikret ve Mehmet Âkif de şiirlerinde devrin bu çalkantılı ve sıkıntılı siyasi ve sosyal vakalarına kayıtsız kalmamışlar; bu sosyal yaraların teşhisi ve çözümü için kendi psikolojik ve inanç dünyalarından meselelere bakmışlar ve ona göre çözüm üretmeye çalışmışlardır.

Bu noktada toplumsal bir hastalık olarak kabul edilebilecek olan sefalet, fakirlik, tembellik ve cahillik gibi sosyal yara ve problemleri dile getirmek için yazdıkları şiirlerin konusu ve hatta isimleri de kesişmiştir. Bu şiirlerde farklı bakış açıları olsa bile temelde aynı sosyal sıkıntıya farklı şekilde parmak basmışlardır. Bu şiirlerden biri de "Halûk'un Bayramı" ve "Bayram" adlı şiirlerdir.

Bu çalışmada, Türk Edebiyatının yenileşmesinde en derin ve keskin değişim noktası olan Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın vücuda gelmesini sağlayan ve yazdığı yeni tarz sanatsal ağırlıklı şiirlerle Servet-i Fünun şairlerine model olan Tefik Fikret'in "Halûk'un Bayramı" şiiri ile "kendimi milletimin nazarında gördüğüm günden beri sanatımı ona feda ettim" diyerek şiirini tamamen toplumun dertlerini ve bütün hallerini anlatmaya adanmış Mehmet Âkif'in "Bayram" isimli şiirlerinde, bayramın sevinci içinde göstermeye çalıştıkları yetimlik ve buna bağlı olarak fakirlik sosyal problemini ele almaya çalışacağız.

İlk şiirlerinde aşk ve tabiat temalarına yere veren Tefik Fikret, bu dönemde sosyal konulara ilgisizdir. Şiirin tekniğinde, kafiyesinde ve formunda güzelliğe gitmekle meşguldür. 1896'ya kadar, kendi şahsiyet ve üslûbunu bulur. 1896'dan sonraki devresi olgunluk çağı olarak kabul edilebilir. Bu dönemde "sanat sanat içindir" ilkesini benimseyen Fikret, bütünüyle kendi hayal, duygu, ıstırap ve ümitlerini dile getirir. Parnesyenlerden etkilenir. Fransız parnas şairlerinden François Coppee'nin etkisiyle şiirden formun güzelliği endişesinden sıyrılarak toplumsal konulara yönelir. "Fikretin Servet-i Fünun devrinde yazdığı sosyal konulu şiirler merhamet şiirleridir. Fikret bu tarz şiirlerini François Coppee'nin tesirinde kalarak yazmıştır." (Kaplan, 1986: 23)

Sosyal konulu şiirlerini iki bölümde inceleyebileceğimiz Fikret'in şiirleri, yurt ve milli duyguları yaşatanlar ile beşeri duyguları yaşatanlar olarak adlandırılabilir. Kenan Akyüz'e (1947: 229) göre Fikret'in

Beşeri duyguları yaşatan şiirleri çevremizdeki yardıma muhtaç, kimsesiz ve zavallı insanlara karşı duyulan ilgi ve acımayı belirten parçalardır. İnsan acılarına karşı merhamet ve insan hatalarına karşı tolerans duyguları, romantizmin esas vasıflarındandır. Fikret, bilhassa romantizmin etkisi altında bulunduğu sıralarda, kendi yaradılışına da çok uygun düşen bu iki vasfı, şiirlerinde kuvvetle yaşattı... "Halûk'un Bayramı"nda bayram günlerini bir yas günü gibi geçiren fakir çocukları yaşattı.

Babasını ve annesinin gurbette, kız kardeşinin ise genç yaşta ölümü gibi ailesinde yaşadığı acılar Fikret'in üzerinde derin izler bırakmıştır. İrsiyetten gelen içe kapanık yaratılışı onun halkın arasına karışıp sosyal problemlere el atmasına izin vermez. Sosyal meselelere bakışını zihni plandan somut realiteye dökemez.

Nitekim Orhan Okay (1998: 62), Kenan Akyüz'ün bu hususta yukarıda alıntılıdığımız görüşünün aksine, Fikret'in meşrutiyetten önce yani, "Halûk'un Bayramı"nın da dâhil olduğu Rubab-ı Şikeste şiirlerini yazdığı dönemde son derece melankolik bir hal içinde bulunduğunu şöyle ifade eder. "Fikret'in sosyal davaları memleketin kurtulması için bir takım temennilerden ve gençliği teşvik etme arzularından öteye geçemiyordu. Fikret'in görüşleri realist değildi. Fikret halk adamı değildi. Cemiyet hakkındaki teklifleri bir sosyal müşahededen gelmiyordu. Hayatın içine girmeden, Aşçıyanından Boğaziçini seyrediyor ve görmediği küçük insanlar için şiir yazıyordu."

Yine bu konuda Şerif Aktaş'ın ileri sürdüğü görüşler de Okay'ın görüşleriyle paralellik göstermektedir. Aktaş'a göre (2005: 97), "Fikret'in II. Meşrutiyetten sonra yazdığı manzumelere bakarak onu halktan yana bir düşüncenin savunucusu olarak görmek, değerlendirmek ve tanıtmak isteyenler yanlış bir gayretin içine girmişlerdir. Zira Fikret'in halkı ve halkın dertlerini konu alan şiirler yazdığını söylemek her şeyden önce onun edebi gayretine ve şahsiyetine bir ihanettir." Fikret her şeyden önce ferdi duyuş tarzına sahip bir şairdir.

Şiirlerini içinde yaşadığı toplumu anlatmaya ve onun dertlerine çare bulmaya adanmış Âkif ise daha bir sosyal şairimizdir. Âkif'in, Safahat'ın hiçbir yerinde kendi şahsi meselelerinden bahsettiğini görmek mümkün değildir. O bütünüyle toplumsal konuları ele almıştır. Memleket meseleleri ve milletin ıstıraplarını canlı, etkili ve bir bütün olarak anlatan; bunlar için akılcı ve somut çözüm reçeteleri sunan neredeyse tek şairdir. "Âkif, gördüğünü iyi anlatan şairdir. Konular cemiyetten alınmıştır. Türk cemiyetinin bütün ızdırıp ve sevincini, çevremizdeki insanları, yerleri Âkif'in şiirinde bulmak mümkündür. Şiirlerinde ferdi ve şahsi duygu ve kaygıları değil, topluluğun üzüntü ve sevinçlerini topluluğun meselelerini dile getirmiştir." (Timurtaş, 2005: 23)

Sanatta her zaman tabiliği ve halk için yazmayı savunan Âkif, ahlaksız edebiyata da şiddetle karşıdır. Dönemin modası olan 'sanat sanat içindir' anlayışı yerine 'sanat hayat içindir' anlayışını ileri sürmüştür. Söyleyişte Türkçe'yi tercih eden Âkif, "çetin bir sanat namusuyla yerlidir ve karar vererek, azmederek göğsü kabarak yerli. Bu fârikası, mevzularının memleket vak'aları olması kadar ondaki yazı zevkinin Türk oluşundandır." (Kuntay, 2014: 280)

"Türk edebiyatında Âkif, 'hayatı şiire şiiri hayata sokmuş önemli bir şairdir. Yaşadığı hayatı merkez almış ve o dönemin Türkiye'sini 'belli bir ışık altında' müşahade etmiştir." (Aydemir, 2016, Karakoç, 2011'den) Âkif halkla her zaman iç içedir. Halkın bütün tabakalarına karşı ayrı bir ilgisi vardır. Bilhassa Köse İmam şiirinde;

"üç çeşit insana içim parçalanır hem ne kadar
İhtiyarlar, karılar bir de küçükler; bunlar
Merhamet görmeli, yüz görmeli insanlardan;

Yoksa insanlığı bilmem nasıl anlar insan? (Âkif, 2007: 156), şeklinde tanımladığı bu zümrelere karşı ayrı bir sevgi ve merhamet hisseder. Bununla da kalmayarak bu insanlara merhamet edilmesi gerektiğini bunlara yüz vermeyenlerin insanlığı anlamadıklarını ifade eder. Bunların ezilmesine, horlanmasına hiç dayanamaz. Bu güçsüz insanların çektiği perişanlığı ve acıyı ta kalbinin derinliklerinde hisseder. Bu zümrenin zulüm görmesi ve acı çekmesi karşısında hissettiği duygu ve düşüncelerini çok realist ve etkileyici bir şekilde mısralara döker. Çözüm reçeteleri sunar.

Özellikle birinci Safahat kitabında merhamet şiirleri olarak adlandırabileceğimiz bu şiirler sosyal hayatın içinde olan bu sınıf insanların bütün sefaletlerini ve çeşitli durumlarını anlatır. Toplumun yardıma muhtaç tabakasından olan ihtiyarların ve kadınların sosyal sıkıntılarını ortaya koyduğu, Hasır, Seyfi Baba, Meyhane gibi şiirlerinin yanı sıra özellikle çocukların yetimliklerini, hastalıklarını, fakirliklerini de "Hasta, Küfe, Selma ve Bayram" adlı şiirleriyle dile getirir.

Yahya Kemal'e göre Fikret ve Âkif, Fransızların ünlü şairi François Coppee yolunda giden ve onun açtığı yolda 'fukara hayatını' anlatan takipçilerdir. Şair Coppee'nin bu yeni tarzı Fransa'da tamamıyla itibarını kaybettiği zaman, Fikret onu İstanbul'da tekrar diriltir. Âkif ise onun bu tarzını hutbelerine konu edinir. (Aydemir 2016, Beyatlı 1971'den) İki şair de devrin getirdiği şartlar gereği ister istemez aynı konulara el atmışlar; benzer ve ortak temaları terennüm etmişlerdir.

Fikret'in ve Âkif'in işlediği ortak temalarda, içtimai veya dini olsun, aynı nesle mensup olmanın getirdiği bir takım ortak duyguların, fikirlerin bulunduğu muhakkaktır. Görülen farklılıklar ise, kanaatimce her iki şahsiyetin mizaçlarından kaynaklanmaktadır. Yetişme tarzlarından, kültür çevrelerinden, bütün bunlarla beraber sahip oldukları dünya görüşlerinden de bahsedilebilir." (Okay, 1998: 156) Fikret'le Âkif'i karşılaştırdığı yazısında Orhan Okay (1998: 157), bu hususta Mehmet Kaplan'dan alıntıyla dikkate değer ve çarpıcı tespitlerde bulunur. Tefik Fikret'in haddinden fazla hassas, mahçup, insandan kaçan, çekingen ve ürkek bir tabiata sahip olduğunu aktardıktan sonra, "böyle bir şairin şiir sanatının estetiğinde başarılı olabileceğini düşünsek de, bunun sosyal plana intikalinde aynı başarıyı bekleyemeyiz. Fikret daima evin içinde bir şairdir. Aşıyan, onun hayatının da sanatının da sembolü gibidir. Onun tabiata ve nadiren de olsa cemiyete açıldığı şiirlerinde bile gerçeği değil, tasavvurlarını ve hayallerini ifade ettiği sezilir." Şeklinde değerlendirmelerde bulunur.

Fikret ve Âkif'in yazdıkları ortak temalı ve benzer isimli şiirlerinden olan 'Halûk'un Bayramı' ve "Bayram" şiirleri, şairlerin toplumdaki sosyal realiteye bakışları hususunda iyi bir karşılaştırma imkânı verir. Her şairin toplumsal sorunlara bakışları genelde farklılık göstermekle birlikte, bu iki şairin bayram sevincini anlatması temelde benzerlik göstermektedir. Fikret bu sevincini oğlu üzerinden yansıtır. Âkif ise kendini kalabalıkların arasına bırakarak ve onlarla haşır neşir olarak gösterir. Bunun yanı sıra iki şair de bu sevincin hemen yanı başında kalbi sızlatan fakirlik ve yetimlik acı gerçeğini hissettirirler.

Halûk, Fikret'in yazdığı birçok şiire ilham kaynağı ve konu olmuştur. Fikret'in, oğlu Halûk ile arasındaki ilişkisi baba oğul ilişkisinin ötesinde bir yere sahiptir. Fikret şiirinde vermek istediği birçok mesajı Halûk üzerinden verir. "Baba oğul ilişkisi düzleminde Fikret'in oğlu ile ilişkileri babalık konumu üzerinden sevgilerini, oyun ve yönlendirmelerini ifade edişidir.(Törenek, 2015: 2)

1898 yılında Servet-i Fünûn dergisinde yayımlanan ve Fikret'in merhamet şiirlerinden biri olan "Halûk'un Bayramı" şiiri, Halûk üç dört yaşlarında iken bir bayram günü yazılır. Daha önceleri uzun entarilerle gezen Halûk için o bayramda yeni erkek elbiseleri alınır. Elbiseler arife gecesinde çocuk uyurken getirilir. Halûk sabah uyanıp elbiseleri görünce çok sevinir. Halûk'un bu sevinci Fikret'e ilham kaynağı olur. Halûk'un sevincini şair, "Meserret çocukların, yalnız/ Çocukların payıdır" (Fikret, 2012: 210) sözleriyle ifade ettikten sonra bayramı fakirlik içinde geçiren yetim çocukları hatırlatarak onların da sevinmesi için Halûk'un elbiselerini çıkarıp onlara vermesini ister.

Çıkar o süsleri artık, sevindiğin yetişir;

Çıkar, biraz da şu öksüz giyinsin, eğlensin (Fikret, 2012: 210)

Fikret, Servet-i Fünûn şiirinin şiir anlayışına bağlı olarak bu tür şiirlerinin konularını genellikle dış çevreden ziyade aile içinden alır. Gerçi her zaman evin içinde bir şair olan Fikret'in bu şiirde evin dışına çıktığını, yetim çocuğun ağlamasından anlıyoruz. Ama yine de şairin hitabına muhatap olan şahıs aileye mensup biridir. Şiirdeki kurgu veya çizilen çerçeve âdeta sessiz bir kartpostalı hatırlatmaktadır.

Âkif'in şiirinin konusu ve çıkış noktası ise Fikret'in aksine çoğunlukla ve bütün çıplaklığıyla canlı hayattır. Yazdığı şiirlerinin mevzularını halkın günlük gerçek yaşamından alarak onları manzum hikâyeler şeklinde sunan Âkif, bir bayram günü içerde sıkılır. Dostlarını ziyaret etmek isteği galebe çalar. Böyle sevinçli bir günde evde oturmanın anlamsız olduğunu düşününce artık dayanamaz. "Bu arzû-yı tenezzüh gelince, artık ben/Durur muyum? Ne gezer! Fırladım hemen Evden" (Safahat, 2007: 77) diyerek kendini dışarı atar. Halkın bayram eğlencesi için toplandığı meydana gelir. Burada bulunan her yaştan insanın sevinçlerini, neşelerini gözlemleyerek realist tasvirlerle ve canlı tablolar şeklinde topluma ayna tutar.

Âkif'in bu şiiri "âdeta realist bir hikâyecinin kaleminden çıkmış gibidir. (Kerman, 1998: 164) "Toplum hayatındaki birlikteliği ve dayanışmayı öne çıkaran bayram şiirini (Gökçek, 2005: 145) genel olarak iki bölüme ayırabiliriz. Birinci kısımda Âkif bayramların anlamı ve hususiyeti üzerinde durur. "Bayram bütün sıkıntılara rağmen herkesin sevinç bulduğu bir ortak duygu tezahürü olarak gösterilir." (Okay, 2005: 67) Bayramın insanlara, tabiata ve bütün varlıklara verdiği neşeden, sevinçten ve olumlu tesirinden söz eder. Herkesin kalbi bayramda sevinçle çarpmakta hatta unsurlar, yeryüzü, tabiat bu sevinçten hisselerini almaktadır. Bayramın manevi ve ulvi feyzi her ırktan ve milletten insanların yanı sıra havayı, suyu toprağı, dağı, taşı, hayvanları bilcümle bütün varlıkları coşturmaktadır. Bütün insanların arasında ve yeryüzünde sevinç getiren bir ruh dolaşmaktadır şaire göre.

İkinci bölümde ise manzum hikâye tarzına geçerek gözlemlerini hikâye eder. Bayram yerine gelir. "Gelin de bayramı Fâtilh'te seyredin" çağrısıyla okuyucuyu, gözlemlerini dinlemeye davet eder. Burada gördüğü her tabakadan sevinçli insanları ayrıntılı ve canlı tasvirlerle şiirin içine sokar. Sesler, renkler, oyunlarla tam bir bayram havasıdır burası. Çocuk, genç, ihtiyar herkes sevinçlidir. Gülüp eğlenmektedirler. Yalnız herkesin, her şeyin sevinçli olduğu bu yerde ve anda ninesinin kucağında bir yetim çocuk ağlamaktadır. Salıncağa binemediği için ağlayan bu çocuğun yetimliği ninesinin ağzından "Yetim ayol... Bana evlâd belâsıdır bu acı" (Âkif, 2007: 79) şeklinde kalp sızlatıcı bir ifade ile dile getirilir. Oradakilerin ilgi ve yardımıyla bu çocuk da salıncağa bindirilir. Böylece ağlaması duran çocuk sevinç ve neşeyle gülmeye başlar ve diğer çocukların eğlencesine katılır.

1. Şiirlerdeki Benzerlikler

İki şiirde tema, kurgu ve üslup bakımından temel bazı benzerlikler vardır. Fakat temeldeki bu benzerliklerin altında konunun işlenişinde ve ele alınışında bazı farklılıkların da olduğu görülmektedir.

"Halûk'un Bayramı" ve "Bayram" şiirlerini tematik açıdan incelediğimizde şu benzerlikleri görmekteyiz: Bayramların sevinç günleri olduğu ve özellikle bayram günlerinde sevinmenin çocukların hakkı olduğu düşüncesi iki şiirde de işlenmiştir. Ayrıca yine bu sevinçli bayram günlerinde fakirlerin ve yetimlerin boynu bükük kaldıkları nazara verilmektedir. Bu fakir ve yetim çocuklara duyulan merhamet ayrıca tema açısından benzeyen yönleridir.

Şiirlerde paylaşma düşüncesi de ön plana çıkarılmıştır. "Halûk'un Bayramı"nda elbiseyi paylaşmak, "Bayram" şiirinde ise oyuncağı paylaşmak söz konusudur. Bu paylaşma düşüncesinin altında ise sosyal yardımlaşma düşüncesi yatmaktadır. Fikret'in, Halûk'tan elbiselerini yetime vermesini istemesi ile

“Bayram” şiirinde halktan birisinin salıncakçıdan yetim çocuğu sevabına salıncağa bindirmesini istemesi arasında dikkate değer bir tematik benzerlik görülmektedir.

Fikret şiirinde çocuğuna, başkalarına (elbiselerini vermekle) yardım etmeyi öğütleyerek terbiye cihetini vurgulamaktadır. Yalnız, Fikret bu yardımlaşma terbiyesini insani açıdan aşılır. Birinin sevinciyle, üzüntü içinde olan başka bir kişinin sevinemeyeceğini ancak üzüntü içinde olana yardım eli uzatmakla onun da sevinebileceğini ima ederek toplumsal yardımlaşmaya vurgu yapar. Bunu nasihat şeklinde ifade eder. Bu düşüncesini Halûk üzerinden topluma ve bütün insanlığa yansıtarak herkesi sosyal yardımlaşmaya çağırır. Bu sosyal yardımlaşma vazifesi Âkif’de direk olarak topluma yüklenmekte ve karşılığı da insanlık düşüncesi yerine sevap olarak gösterilmektedir.

Şiirlerde bir karşılaştırma kurgusu da görmekteyiz. Fikret, Halûk’la kim olduğu belli olmayan; okuyucunun gözünde sadece bir hayal gibi tasvir edilen herhangi bir yetim çocuğu karşılaştırır. Âkif de bayram yerindeki sevinçli kalabalığı; oynayan, eğlenen, neşelenen ve gülen çocuklarla özellikle, ninesinin kucağında salıncağa binemediği için ağlayan yetim çocuğu karşılaştırır. Bu yetim çocuğun ağlamasına oradakiler duyarlılık gösterir. Âkif’in tasvir ettiği yetim çocuk her yönüyle, Fikret’in sözünü ettiği ağlayan yetim çocuğa göre daha fazla gerçeğe yakındır.

İki şiirde de yetim çocuklar ağlamaktadırlar. Fikret’in şiirinde yetimin ağlaması, şairin ağzından ve onun gözüyle aktarılır bize. Diğer bir deyişle okuyucu, bu hazin tabloya merhameti kabaran şairin duygu dünyasından bakmakta ve duygulanmaktadır. Bununla birlikte bu üçüncü şahıs aktarımının okuyucu üzerindeki duygusal tesiri azalttığını söylemek mümkündür.

Âkif’in şiirinde ise çocuğun ağlaması Fikret’te olduğu gibi üçüncü kişi aktarımıyla değil, hikâye tekniği kullanılarak verilir. Orada bulunanların diyaloguyla ağlama hadisesine daha bir gerçeklik kazandırılır. Burada yetim çocuğun mekânının belli oluşu, ağlama sebebinin bir olay içinde hikâye edilerek verilmesi özellikle ninesinin “ayol yetimdir, bana evlat belasıdır bu” şeklindeki sözünün birinci ağızdan ifade edilmesinin okuyucu üzerinde oldukça derin ve hazin bir tesir bıraktığını söyleyebiliriz.

Fikret şiirin tamamını Halûk’un sevinci ile fakir çocuğun üzüntüsüyle ağlaması tezadı üzerine kurmuştur. Yeni elbise giyinmiş sevinçli çocuk ile eski elbiseler içinde ağlayan yetim çocuk tezadının duygu planında şiirin etkisini olumlu yönde artırdığını söyleyebiliriz. Ne var ki Halûk’un sevincinin karşısına çıkarılan yetim çocuğun üzüntüsü, Halûk’un sevincini fazlasıyla bastırır ve gölgede bırakır. Bu nedenle Halûk’un tam anlamıyla sevindiğini söylemek güçtür.

Bu tezat Âkif’te de vardır. Olayın gerçekliğini yakalamak için, bayram yerinde eğlenen insanların sevinçlerine, gülmelerine ve bütün varlıklara yayılan sevinçli ruhun karşısına yine bayram yerinde ninesinin kucağındaki yetim çocuğun ağlaması tezat olarak çıkarılmıştır. Bu çocuğun ağlaması daha hazin ve gerçekçi olmasına rağmen toplumun sevincini bastırmaz. Bilakis bu yetimin ağlayışı toplumsal yardımlaşmayla sevince dönüştürülür.

İki şiirde de konuşma üslubunu görmekteyiz. Akyüz’e (1947: 202-203) göre Fikret’te daha çok hâkim olan “konuşma”dır. (bu üslup) Onun şiirlerine büyük bir canlılık, bir sıcaklık, bir renk getiriyor. Konuşma onun üslubunun bel kemiğidir.” Fikret şiirde Halûk’a seslenerek ona tavsiyelerde bulunur. Tek taraflı konuşmayı kullanır. Fakat diyalog yoktur. Halûk’tan herhangi bir cevap gelmez.

Âkif’te bu konuşma üslubu en üst safhadadır. Âkif’in neredeyse bütün şiirlerinde olduğu gibi bu şiirinde de hasbihal üslubu çok belirgin şekilde kullanılmıştır. Duygu ve düşüncelerin konuşma üslubu içinde manzum olarak hikâye edilmesi Servet-i Fünûn döneminde görülmeye başlar. Fazıl Gökçek’e (2005: 286-287) göre, özellikle Tefik Fikret’in ve Ali Ekrem’in bu tarz şiirlerinin Mehmet Âkif’in geliştirdiği genişlettiği manzum hikâye tarzının ilk ürünleri olduğunu kabul etmek gerekir.”

2. Şiirlerdeki Farklılıklar

İki şiiri yapısal olarak karşılaştırıldığında “Bayram” şiirinin daha uzun olduğu görülecektir. Şiir uzun olmakla birlikte aynı zamanda canlı ve hareketli bir hikâye karakterindedir. “Halûk’un bayramı” şiiri ise ona göre çok daha kısadır.

Fikret, Halûk’a seslenmiştir. Halûk’un konuşması yoktur şiirde. Şaire bir cevabı da yoktur. Sesi de yoktur. Sadece ağlayan çocuğun sesi vardır. Bu sesi de okuyucu Fikret’in ağzından duyar.

Âkif ise hikâye tekniğini kullandığı için okuyucu orada bulunan insanların seslerini onların kendi ağızlarından ve konuşma özellikleriyle birlikte duyar. Ayrıca salıncak için ağlayan çocuğun sesi dramatize edildiği için okuyucu bu sesi kendi kulağıyla duyar.

Fikret’te bayram sevinci sadece düşünce planında kalır. Sevinç seslerinden çok matem ve ağlama sesleri vardır. Öksüzlerin bayram sevinci sedaları siyah mateme dönmüştür. “Fikret’in bedbin mizacı,

herkesin neşeli olduğu bayram sabahında bile sevinemiyor. (Kerman, 1998: 163) Âkif de ise bayram sevinci bütün neşe, hareketlilik ve canlılığıyla yaşanmaktadır. Hatta bu sevinç bir sene boyunca geçim derdiyle belleri bükülen ihtiyarlara bile sirayet etmiştir. “Fikret’in, Halûk’un kalbine sokmak istediği yetim çocuk düşüncesi, “Bayram” şiirinin ikinci bölümünde zihni değil fakat gerçek görünüşüyle sahneye girer.” (Okay, 1998: 148)

Fikret, Halûk’la diğer çocukları özdeşleştirir. Bir baba olarak merhamet hisseder. Bütün çocuklara ve özelde de yetim çocuğa merhamet duyması Halûk üzerinden gerçekleşir. Halûk’la kıyasladığı fakir yetim çocuğun portresini tablo şiir anlayışıyla tasvir ederek çizmeye çalışır. Etkiyi bu şekilde sağlamaya çalışır.

Neler düşündürüyorsun, bilir misin? .. Babasız,
Ümitsiz, ne kadar yavrucakların şimdi
Sıyâh-ı mâteme benzer terâne-i ‘iydi!
Çıkar o süsleri artık, sevindiğin yetişir;
Çıkar, biraz da şu öksüz giyinsin, eğlensin;
Biraz güzellensin (Fikret, 2012: 210-211)

Fakat Âkif, öksüz çocuğun ağlamasını toplumun içinde bütün gerçekliğiyle duyar. Ninesinin kucağında ağlayan çocuğa yetimliğinden dolayı acıyanlara bizzat tanık olur. Halkın yetim çocuğa merhamet duymasını ve böylece onun ağlamasına cevap vermelerini bütün gerçekliğiyle gözlemler. Âkif, şiirin tesirini olayı hikâyeleştirerek ve dramatize ederek elde etmeye çalışır. Karşılıklı konuşmalarla da daha canlı hale getirir ve gerçekçi yapar.

Fakat bu levha-i handâna karşı, pek yaşlı
Bir ihtiyar kadının koltuğunda, gür kaşlı,
Uzunca saçlı güzel bir kız ağlayıp duruyor.
Gelen geçen, “Bu niçin ağlıyor?” deyip soruyor.
-Yetim ayol... Bana evlâd belâsıdır bu acı.
Çocuk değil mi? “Salıncak!” diyor...
-Salıncakçı!

Kuzum biraz da bu binsin... Ne var sevabına say..
Yetim sevindirmenin ömrü çok olur...

-Hay Hay! (Akif, 2007: 76)

“Bayram” şiirinde dini duygu ve düşüncelere de telmih yapıldığını görmekteyiz. İnanç emrettiği sosyal yardım düşüncesi şiirin bütününe sindirilmiştir. Bir yıl boyunca hayatın ağır yükü ve geçim derdiyle ezilen insanlar bayramda toplumsal ahlakın ve dinin emrettiği yardımlaşma sebebiyle ferahlarlar. “Heycâ-yi maişetteki feryâd-ı mehîbin / Dünyada biraz dindiği an varsa bu andır” (Âkif, 2007: 76) mısralarında bayram günlerinde İslami inanç gereği dağıtılan kurban etleri, verilen zekât ve sadakalarla fakirlerin, yetimlerin sevindirilmesine ve böylece sıkıntılarından kurtulmalarına göndermede bulunduğu ayrıca “yetime merhamet etmeyi emreden Kur’an’ın bu esası(nın) insanların dikkatlerine sunulduğunu” (Çandır, 2012: 85) söyleyebiliriz.

“Halûk’un Bayramı” şiirinde ise dinî düşünceye hiçbir şekilde yer verilmemiştir. Fikret, bayramın sadece sevinç yönünü ele almıştır. “O, bayramı dinî bir gün olarak değil, çocuklara yeni elbiseler giydirilen mutluluk günü olarak değerlendirir.” (Aydemir, 2016: 1158)

Sosyal hayatın en önemli gereklerinden biri dış mekândır. Kalabalık insan gruplarının birlikte olduğu mahalle, sokak, çarşı, pazar, kahve, cami, okul gibi mekânlar; Fikret’in tersine, özellikle sanatını toplum için icra ederken tamamen dışa dönük bir mizaca sahip olan Âkif’in işlediği sosyal konuların gereği olarak şiirlerinde çok geçer. Âkif bu şiirinde de dış mekân olarak semt meydanını ele alır. Orada insanlarla birlikte çevreyi gerçekçi tasvirle gözümüzde canlandırır.

İçe dönük mizacına bağlı olarak çoğu şiirlerinde hep ev içini ve kapalı ortamları tercih eden Fikret, bu şiirinde biraz evin dışına çıkmıştır. Fakat bu yerin neresi olduğu, nasıl bir mekânsal özelliğe sahip olduğu kesinlikle belirtilmemiştir.

Âkif’in şiirinde şahıs kadrosu zengindir. Bayram yerindeki bütün insanlar şiirin kadrosu içindedir. Bu şahıslar yerli yerinde tasvirlerle ve günlük konuşmalarla hikâye edilerek okuyucuya tanıtılır. Özellikle yetim çocuğun en masum bir isteği olan salıncak için ağlaması bütün doğallığıyla verilir. Fikret’in şiiri

Âkif'inkine göre oldukça dar bir şahıs kadrosuna sahiptir. Şiirin ön plandaki tek şahsı Halûk'tur. Bir de varlığını görmediğimiz, ancak şairin ağzından tanıdığımız arka planda belli belirsiz ağlayan fakir yetim bir çocuk vardır. Halûk ve yetim çocuğun portresi tam çizilmemiştir. Okuyucu Halûk'u yeni elbiseler içinde tasavvur etmektedir. "Şu rûy-ı zerd-i sefalet" sözüyle de şair, fakirliğin sebep olduğu açlığın yoksul yüzlere vermiş olduğu sarılığı dile getirir. Böylece okuyucu bu mısradan hareketle açlıktan yüzü sararmış bu yetim çocuğu kendi zihni alt yapısına göre canlandırmaya çalışır.

Fikret'in dili bu şiirinde, Servet-i Fünûn dil anlayışının aksine oldukça sadedir. Burada dilin sade olmasında Fikret'in oğluna seslenerek konuşması ona terbiye anlamında başkasını düşünme erdemini öğütlemesi sebebiyle çocuk seviyesinde konuşmasının etkili olduğu düşünülebilir.

Âkif'in dili ise şiirin birinci bölümünde oldukça ağırdır. Fakat halkın arasına karıştığı ikinci bölümde çok sade ve halk söyleyişleriyle dolu bir dildir.

-Muhallebim ne de kaymak! -Şifâlıdır mâcun!

"Deniz dalgasız olmaz / Gönül sevdâsız olmaz,

Yâri güzel olanın / Başî belâsız olmaz!

Haydindi mini mini mâşallah / Kavuşuruz inşallah..." gibi halk tekerlemelerini, satıcı konuşmalarını şiire sokarak ortamı ses ve renklerle canlı ve tabii bir hale getirir.

"Halûk'un Bayramı"nda, Halûk'un sevincine rağmen yetim çocuğun ağlaması şiirin sonuna kadar artarak devam etmektedir. Sonuçta çocuğun ağlaması durmaz ve o üzüntü ile şiir tamamlanır. Çünkü istenen ve tavsiye edilen sosyal yardımlaşma düşüncesi somut davranışa dökülmez. Düşünce planında kalır.

"Bayram" şiirinde ise çevredeki insanların ilgilenmeleri ve merhamet etmeleri sonucunda bu duyguların somut davranışa ve harekete dökülmesiyle yetim çocuğun ağlaması sona erer. Sevince ve gülücüklere dönüşür. Şiir mutlu bir şekilde sonlanır. Âkif'in sosyal yardım düşüncesi de gerçeğe dönüşür.

Sonuç

Mehmet Âkif ve Tevfik Fikret'in bayram şiirleri çerçevesinde sosyal düşüncüyü, yardımlaşmayı ele alışları konusunda yaptığımız bu çalışmada her ikisinin de sosyal konulara ilgi gösterdiğini tespit ettik. Şairlerin fakirlik, sefalet gibi sosyal yaralara ve problemlere karşı bakışları temelde büyük benzerlik göstermektedir. Fakat bu benzerliğin yanı sıra dünya görüşleri, yetişme tarzları, inançları gibi şahsi dünyalarından gelen ayrılıklardan ötürü farklılıklar da tespit ettik.

Şairlerin Bayram sevincini ele aldıkları bu şiirlerde genel olarak ikisi de bayramların sevinç günü olduğu, bayramda sevinmenin herkesin özellikle çocukların hakkı olduğu, fakat bayramlarda sevinemeyen, kalbi sızlatan fakir ve yetimlerin de bulunduğu ve bunlara yardım edilmesi gerektiği düşüncesi benzeyen ortak yönleridir.

Âkif, bir bütün olarak bayramın toplum üzerindeki yansımaları, olumlu yöndeki etkisini ve önemini ele alır. Genelde bütün halk tabakasındaki insanların sevincini tasvir etmekle birlikte, özelde bir yetim çocuk üzerinde bu sosyal yardımlaşma düşüncesini yoğunlaştırır. Ele aldığı sosyal olaya hemen şiirde somut bir çözüm sunar. Böylece bu düşüncesini halkla birlikte daha samimi ve canlı bir şekilde gerçeğe dönüştürür.

Fakat Fikret'in şiirinde bayramın etkisi bütün bir topluma yayılmamıştır. Düşünce planında çocuklar vardır. Bu çocukların temsilcisi olarak da tek bir çocuk ön plana çıkarılmıştır. Soyut bir merhamet vardır. Fikret halkın arasına karışıp sosyal problemlere gerçek anlamda çözüm sunmaz. Sosyal meselelere bakışını zihni plandan somut davranışa dökemez. Sosyal yardımlaşma ve paylaşma düşüncesi nasihat ve istek düzeyinde kalır.

Âkif'in şiiri, renkli, canlı ve hareketlidir. Fikret'in şiiri ise ona göre hareketsiz, sessiz bir kartpostal gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Şerif (2005). *Yenileşme Dönemi Türk şiiri ve Antolojisi 1. (1860-1920)*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akyüz, Kenan (1947). *Tevfik Fikret*, Ankara: Ankara, Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları: 56.
- Aydemir, Mustafa (2016). "Tevfik Fikret ve Mehmet Âkif'in Benzer isimli / Temalı Manzumeleri", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 56. ss. 1153-1174.
- Çandır, Muzaffer (2012). "Mehmet Âkif'in Şiirlerinde Fakirliğe İslâmi Merhamet Duygusuyla Yaklaşım", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, S. 1. ss. 82-90.
- Ersoy, Mehmet Âkif (2007). *Safahat*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Fikret, Tevfik (2012). *Rûbâb-ı Şikeste (Haz Abdullah Uçman, Hasan Akay)*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Gökçek, Fazıl (2005). *Mehmet Âkif'in Şiir Dünyası*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, Mehmet (1986). *Tevfik Fikret*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 686.

- Karakoç, Sezai (2011). *Mehmet Âkif*, İstanbul: Diriliş Yayınları.
Kemal, Yahya (1971). *Edebiyata Dair*, İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları.
Kerman, Zeynep (1998). *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
Kuntay, Mithat Cemal (2014). *Mehmet Âkif*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
Okay, Orhan (1998). *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
Okay, Orhan (2005). *Mehmet Âkif (Bir Karakter Heykelinin Anatomisi)*, Ankara: Akçağ Yayınları.
Timurtaş, Faruk Kadri (1987). *Mehmet Âkif ve Cemiyetimiz*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:758.
Törenek, Mehmet (2015). "Fikret-Halûk İlişkisi ve Şiirine Yansımaları" *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, S. 11, (Nisan/ 2015): ss. 1-12. (Tevfik Fikret Özel Sayısı).